

Анастасія Первушина

ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЯК УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Both theoretical and practical aspects of institute of responsibility of a party in economic proceedings were studied, including analysis of features and prerequisites for economic and procedural responsibilities, the forms of economic and procedural responsibility of the parties of economic proceedings were characterized. In addition to economic procedural security measures clauses of economic procedural law are supported by other industry sector responsibility, criminal, administrative, civil. There is a characteristic in details of economic and procedural delicts as the precondition for economic-procedural justice. We consider not only the Economic Procedural Code of Ukraine as a regulation containing economic and procedural delicts, but the Criminal Code of Ukraine and the Code of Administrative Offences. According to the analysis the author found collisions in legislation and proposed changes and amendments to the relevant laws and regulations.

Key words: *responsibility, party of economic proceedings, economic-procedural responsibilities, economic and procedural delicts.*

Визначення проблематики дослідження. Сторони є основними учасниками господарського процесу та суб'єктами господарських процесуальних правовідносин. Відповідно кожна така сторона має процесуальну правосуб'єктність. Процесуальна правосуб'єктність означає встановлену законом можливість бути суб'єктом процесуальних правовідносин. Поняття «правосуб'єктність» охоплює поняття «правоздатність», «дієздатність» та «деліктоздатність». Хоч не всі науковці дотримуються думки, що деліктоздатність є складовим елементом правосуб'єктності. Наприклад, С. С. Бичкова є прибічником класичної структури правосуб'єктності й вважає, що її елементами є правоздатність та дієздатність¹. Такої самої думки дотримуються О. Б. Зайцева², О. Ю. Кузнецов³ та деякі інші. Чимало науковців підкреслюють, що саме до складу дієздатності входить деліктоздатність, тобто деліктоздатність є елементом дієздатності (А. Ю. Олійник⁴, М. С. Кельман⁵). Ми ж дотримуємося позиції, що деліктоздатність разом із право- і дієздатністю є безпосередніми складовими елементами правосуб'єктності. Цього погляду дотримується О. Ф. Скакун⁶ та ін.

Сучасні наукові здобутки щодо досліджуваної в науковій статті проблематики, на які опирається автор. У сучасній господарсько-процесуальній науці можна відзначити наукові праці В. Е. Беляневич, О. І. Харитонові, О. Ф. Скакун, у цивільному ж процесі дослідженню правового статусу сторін цивільного процесу велику увагу приділяють Д. Д. Луспеник, М. Й. Штефан, С. Я. Фурса, В. І. Тертишніков, С. С. Бичкова.

Метою наукової статті є здійснення аналізу відповідальності сторін як учасників господарського процесу й виявлення прогалин процесуального законодавства в питаннях господарсько-процесуальної відповідальності та виявлення господарсько-процесуальних

¹ Бичкова, С.С. (2011). Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: *монографія*. Київ: Атіка.

² Зайцева, О.Б. (2008). Трудовая правосубъектность как юридическая категория и ее значение в правовом регулировании трудовых отношений: *автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук: специальность 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения»*. Москва: Моск. гос. юрид. Акад, 24.

³ Кузнецов, О.Ю. (2007). Правосубъектность переводчика в гражданском судопроизводстве и порядок ее приобретения. Москва: *Современное право*, 10, 40-50.

⁴ Олійник, А.Ю., Гусарев, С.Д., Слосаренко, О.Л. (1998). *Загальна теорія держави і права (терміни, визначення, елементи змісту)*. Київ: НАВСУ, 135.

⁵ Кельман, М.С., Мурашин, О.Г. (2002). *Загальна теорія права (з схемами, кросвордами, тестами)*. Київ: Кондор, 124.

⁶ Скакун, О.Ф. (2008). *Теорія держави і права*. Харків: Консум, 356.

правопорушень; 2) на основі отриманих висновків та здійснених досліджень запропонувати зміни до чинного законодавства.

Основний матеріал дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Деліктоздатність – це здатність особи нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну її протиправними діями. Правову природу юридичної відповідальності науковці оцінюють по-різному, зокрема як: передбачений правовими нормами обов'язок суб'єкта права зазнати несприятливі (негативні) для нього наслідки вчиненого правопорушення¹; передбачені законом вид і міра втрат особи за вчинене правопорушення²; застосування до порушника певних примусових заходів³; санкції, що застосовуються до правопорушника⁴. З огляду на це, юридичну відповідальність можна визначити як форму впливу на порушників, реакцію держави на допущені порушення правових норм, зокрема на посягання на соціальні інтереси суспільства, права, свободи та інтереси особи. При цьому юридична відповідальність буде наслідком невиконання або неналежного виконання суб'єктом покладеного на нього обов'язку. Отже, вона не є такою, що апріорі притаманна суб'єктові. Під її вплив підпадають лише порушники встановленого державою правового режиму⁵.

Як зазначає М. А. Гурвіч, «сторони юридичних обов'язків у процесі не несуть, навіть і тоді, коли закон їхню поведінку називає обов'язками»⁶. Свою позицію автор обґрунтував тим, що юридичним є лише такий обов'язок, порушення якого тягне можливість застосування правової санкції – державного примусу.

Господарсько-процесуальна відповідальність як вид юридичної відповідальності – це застосування органами судової влади до учасників господарського процесу за порушення вимог господарсько-процесуального законодавства передбачених законом заходів державного примусу, виражених у формі несприятливих наслідків як процесуального, так і матеріально-правового характеру. Будучи наділеною всіма ознаками юридичної відповідальності, господарсько-процесуальна відповідальність має особливості, що полягають у специфіці її суб'єктного складу, сфері застосування, процедурі застосування, порядку оскарження, нормативній закріпленості, складі заходів процесуальної відповідальності та ін.

Серед сутнісних ознак господарсько-процесуальної відповідальності немає обов'язку встановлення вини як умови притягнення до відповідальності. У ГПК України фактично реалізовано презумпцію вини правопорушника. Наприклад, якщо відсутні причини неявики сторони в судовому засіданні, ці причини презюмуються як неповажні, що тягне за собою можливість розгляду справи за її відсутності; пропуск процесуальних строків, що позбавляє права на вчинення певних процесуальних дій, також вважається вчиненим із неповажних причин, поки не буде доведено інше, і т. д. Уявляється, що відсутність подібних презумпцій значно ускладнило б господарський процес необхідністю попереднього з'ясування вини правопорушника, сприяло б затягуванню розгляду справ.

Здебільшого господарсько-процесуальне правопорушення виступає у формі невиконання господарсько-процесуального обов'язку, приписів ГПК України. Оскільки абсолютна більшість складів господарсько-процесуальних правопорушень є формальними, це позбавляє суд необхідності з'ясування наявності збитків та причинно-наслідкового зв'язку.

Для виникнення господарсько-процесуальної відповідальності, окрім традиційних передумов – наявності відповідної правової норми, правосуб'єктності особи та правопорушення, – обов'язковим є наявність акта, за яким таку відповідальність покладено на особу (рішення, ухвала, постанова), який подекуди є зайвим при застосуванні заходів відповідальності в матеріальних галузях права (наприклад, при застосуванні заходів цивільної або господарської відповідальності). Крім того, у випадках учинення господарсько-процесуальних правопорушень господарським судам належить реагувати на них у спосіб, передбачений ст. 90 Господарського процесуального кодексу

¹ Лисенков, С.Л. (2006). *Загальна теорія держави і права*. Київ: Юрисконсульт, 231.

² Погребной, И.М. (2003). *Теория права*. Харьков: Основа, 102.

³ Волинка, К.Г. (2003). *Теория держави і права*. Київ: МАУП, 183.

⁴ Бірюков, І.А., Заїка, Ю.О., Гопанчук, В.С. (2008). *Цивільне право України. Загальна частина*. Київ: КНТ, 268.

⁵ Бичкова, С.С. (2011). *Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія*. Київ: Атіка.

⁶ Гурвич, М.А. (1065). *Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия*. Москва, 73.

України¹ (далі – ГПК України): винесенням окремих ухвал, а за наявності підстав — також і надсиланням повідомлень органам внутрішніх справ чи прокуратури.

Форми господарсько-процесуальної відповідальності можна класифікувати за ознаками характеру застосовуваних заходів та нормативного закріплення, а саме:

- штрафні санкції;
- компенсаційні санкції;
- застосування несприятливих процесуальних наслідків.

Штрафні санкції застосовуються судом за невиконання вимог процесуального законодавства: порушення порядку в судовому засіданні (ст. 74 ГПК України), невиконання розпоряджень суду (наприклад, ст. 83 ГПК України) тощо.

Компенсаційні санкції полягають у відшкодуванні стороні зазнаних під час провадження у господарському суді судових витрат та збитків. Окрім власне компенсаційної функції, вони мають і превентивне значення, оскільки покривають витрати на судове провадження, а необхідність попередньої сплати державного мита утримує сторону від недобросовісного звернення до суду. Стягнення судових витрат у вигляді державного мита в порядку перерозподілу розглядається як захід господарсько-процесуальної відповідальності сторін за недобросовісне доведення справи до суду, а саме за неправомірну відмову в задоволенні заявлених у претензійному порядку вимог. Оскільки на отримувачі претензії лежить обов'язок відповісти на неї заявникові в установленому ГПК України порядку, суд має право, відповідно до ч. 2 ст. 49 ГПК України, незалежно від результатів вирішення спору покласти на відповідача державне мито, обґрунтовуючи це тим, що спір виник унаслідок неправильних дій сторони.

Процесуальні ж санкції за невиконання стороною своїх обов'язків можуть виявлятися не тільки у вигляді застосування до неї прямих заходів процесуального примусу, а й у формі настання невігідних процесуальних наслідків. До таких несприятливих процесуальних наслідків можна вважати належними: відмову в прийнятті позовної заяви (ст. 62 ГПК України), повернення позовної заяви (ст. 63 ГПК України), повернення без розгляду зустрічної позовної заяви (у разі недотримання вимог щодо обов'язкової взаємної пов'язаності з первісним позовом, тобто недотримання вимог ст. 60 ГПК України), залишення позову без розгляду (ст. 81 ГПК України), відкладення розгляду справи (ст. 77 ГПК України), повернення апеляційної скарги (ст. 97 ГПК України) та ін. Вважаємо, що залишення позову без розгляду також слід уважати заходом процесуальної відповідальності у формі настання невігідних процесуальних наслідків, коли він застосовується за невиконання певного обов'язку, покладеного на позивача. Так, відповідно до ст. 81 ГПК України господарський суд залишає позов без розгляду, якщо позивач без поважних причин не подав витребувані господарським судом матеріали, необхідні для вирішення спору, або представник позивача не з'явився на виклик у засідання господарського суду і його нез'явлення перешкоджає вирішенню спору.

ГПК України передбачає, що господарський суд може покласти виконання певних обов'язків на осіб, які беруть участь у справі, а також на осіб, які не є учасниками судового розгляду. Сторони зобов'язані виконувати вказівки суду щодо вчинення процесуальних дій, необхідних для вирішення спору. Так, ст. 675 ГПК України передбачено, що з метою забезпечення правильного і своєчасного вирішення господарського спору суддя в необхідних випадках під час підготовки справи до розгляду зобов'язує сторони, посадових осіб виконати певні дії (звірити розрахунки, провести огляд доказів у місці їх знаходження тощо); витребує від них документи, відомості, висновки, необхідні для вирішення спору. У процесі розгляду справи суд також може вимагати від сторін подання додаткових доказів, пояснень, обґрунтувань тощо².

За невиконання обов'язків, які установлені ГПК України, так і за ті, що покладені на сторони господарським судом, господарський суд може застосувати до них заходи процесуальної відповідальності. Зокрема, відповідно до ст. 83 ГПК України господарський суд має право:

- стягувати в доход Державного бюджету України із сторони, що порушила строки розгляду претензії, штраф у розмірі, встановленому ст. 9 ГПК України або у відповідності до законів, що регулюють порядок досудового врегулювання спорів у конкретних правовідносинах. Але

¹ *Господарський процесуальний кодекс України* 1991 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>> (2014, листопад, 06).

² Беляневич, В.Е. (2009). *Господарський процесуальний кодекс України*. Київ: Видавництво «Юстініан», 608.

враховуючи те, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо досудового врегулювання спорів» від 23 червня 2005 року № 2705-IV¹ було виключено ст. 9 ГПК України, господарський суд не має права застосовувати вищезазначений пункт;

- стягувати в доход Державного бюджету України з винної сторони штраф у розмірі до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за ухилення від вчинення дій, покладених господарським судом на сторону.

Про покладання певних обов'язків на сторону суд повинен зазначити в ухвалі про порушення провадження у справі або про відкладення розгляду справи. Якщо письмово про покладання певних обов'язків на сторону в ухвалі суду не було зазначено, суд не має права застосовувати процесуальну санкцію, встановлену п. 5 ст. 83 ГПК України. Зазначена в п. 5 ст. 83 ГПК України відповідальність може бути покладена лише на сторону. Якщо інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не є учасниками відповідної справи (у разі покладання на них обов'язку, наприклад, подання доказів), не виконують обов'язку щодо вчинення дій, покладеного на них судом, суд не має права застосовувати до них санкцію, передбачену п. 5 ст. 83 ГПК України.

У разі ненадання стороною у справі документів, необхідних для вирішення спору, суд за клопотанням іншої сторони може їх витребувати в порядку, визначеному ст. 38 ГПК України, шляхом винесення відповідної ухвали. Таке витребування має здійснюватися господарським судом виключно ухвалою, винесеною згідно із ст. 86 ГПК України. Обов'язковість рішень суду (до яких належать і ухвали) визначена ч. 3 ст. 129 Конституції України² як одна з основних засад судочинства. Статтею 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів України»³ передбачено, зокрема, що судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян та іншими організаціями, громадянами та юридичними особами на всій території України; невиконання судових рішень тягне передбачену законом відповідальність. У ст. 115 ГПК України також зазначено, що рішення, ухвали, постанови господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження»⁴. Отже, у наведеній ситуації господарський суд може реагувати, зокрема, таким чином:

- якщо підприємство чи організація, яка припустилася порушення, є стороною у справі, – на підставі п. 5 ст. 83 ГПК України вирішити питання про стягнення з неї в доход Державного бюджету України штрафу в розмірі, передбаченому цією нормою;

- незалежно від участі зазначеного підприємства чи організації у справі: відповідно до ч. 4 ст. 90 ГПК України надіслати належним органам повідомлення про виявлення в діяльності працівників підприємства чи організації порушення законності, що містить ознаки дії, переслідуваної в кримінальному порядку, а саме – порушення, передбаченого ст. 382 Кримінального кодексу України⁵ (далі – КК України), у вигляді невиконання службовою особою, зокрема, ухвали суду;

- винести і надіслати відповідну окрему ухвалу, маючи при цьому на увазі, що невжиття заходів щодо окремої ухвали суду тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену ст. 185-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення⁶.

Водночас необхідно враховувати, що притягнення певної фізичної та/або юридичної особи до встановленої законом відповідальності не звільняє підприємство чи організацію від обов'язку виконати ухвалу господарського суду, у тому числі про витребування необхідних документів і

¹ Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо досудового врегулювання спорів 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2705-15>> (2014, грудень, 01).

² Конституція України 1996 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2014, грудень, 01).

³ Закон про судоустрій і статус суддів 2010 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>> (2014, грудень, 01).

⁴ Закон про виконавче провадження 1999 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/606-14>> (2014, грудень, 01).

⁵ Кримінальний кодекс України 2001 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> (2014, грудень, 01).

⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>> (2014, грудень, 01).

матеріалів. Якщо така ухвала узгоджується з вимогами ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження», то вона відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 3 цього Закону має статус виконавчого документа та може бути виконана в порядку, передбаченому законодавством про виконавче провадження. Якщо ж вона не містить усіх даних, необхідних для здійснення такого провадження, суд за необхідності не позбавлений права та можливості винести ще одну ухвалу з цього приводу¹.

Але хотілось би звернути більше уваги на таку колізію в законодавстві: ухилення сторони від надання витребуваних судом документів містить ознаки злочину, передбаченого ст. 382 КК України. Проте відповідно до ст. 18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа. Отже, можна зробити висновок, що неможливо притягти до кримінальної відповідальності юридичну особу – учасника господарського процесу за вчинення дій, які містять склад злочину, передбачених ст. 382 КК України. Разом із цим кваліфікований склад злочину, визначений у ч. 2 ст. 382 КК України, передбачає кримінальну відповідальність службової особи за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України. З урахуванням ч. 2 ст. 18 КК України, до кримінальної відповідальності за умисне невиконання окремої ухвали суду можна притягнути керівника юридичної особи, яка бере участь у господарській справі та ухиляється від подання необхідних доказів, витребуваних судом. Проте обов'язковим елементом суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 382 КК України, є умисна форма вини, тому в разі зловживання стороною правом подавати докази надісланні господарським судом повідомлення в порядку ч. 4 ст. 90 ГПК України можливо лише за попереднім висновком суду про наявність з боку керівника цього підприємства умислу ухилитися від вчинення дій, покладених на нього судом відповідною ухвалою. З іншого боку, переважну більшість юридичних осіб у господарському процесі представляють уповноважені особи, які діють за довіреністю, мають право підпису від імені довірителя та отримують процесуальні документи у справі, проте не виступають службовими особами в розумінні ч. 2 ст. 18 КК України, що не уможливує застосування до них заходів процесуального впливу, передбачених ч. 4 ст. 90 ГПК України².

Водночас відсутність у представника за довіреністю правового статусу посадової особи підприємства, від імені якого він діє, унеможливує застосування до нього адміністративної відповідальності на підставі ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення в ході невиконання приписів, викладених в окремій ухвалі господарського суду або залишення її без відповіді. Відповідно до п. 5 ст. 83 ГПК України господарський суд, приймаючи рішення, має право стягувати в доход Державного бюджету України з винної сторони штраф у розмірі до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за ухилення від учинення дій, покладених господарським судом на сторону. Отже, вищезазначена норма фактично надає суду повноваження застосовувати заходи впливу у вигляді матеріальної санкції до сторони, яка, ухиляючись від надання витребуваних судом документів під час вирішення справи, зловживала правом подавати докази в обґрунтування своєї правової позиції, а саме – не надавала їх узагалі, незважаючи на їх необхідність для вирішення справи.

Проте суттєвим недоліком запропонованої законодавцем процесуальної відповідальності є застосування її лише на стадії винесення рішення, інакше кажучи, після розгляду спору по суті, що не уможливує вжиття таких заходів під час судового провадження у справі з метою забезпечення її повного розгляду та встановлення всіх її обставин.

З урахуванням вище зазначеного, О. Перекрестная пропонує внести зміни до ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення та викласти цю статтю в такій редакції: «Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого чи в порушенні порядку під час судового засідання, невиконанні зобов'язаними особами вимог суду,

¹ Інформаційний лист Вищого господарського суду України про деякі питання застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у першому півріччі 2008 року 2009 (Вищий господарський суд України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_163600-09> (2014, грудень, 01).

² Перекрестная, О. (2012). Заходи запобігання зловживанню процесуальними правами в господарському судочинстві. *Юридична Україна*, 2, 93-96.

викладених в ухвалі, постанові, рішенні, що набрали законної сили, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил...»¹.

Поняття відповідальності характерно не тільки для галузей матеріального права, а й процесуальних, становлячи один із критеріїв, що вказують на самостійність процесуальних галузей права в системі українського права в цілому. Найважливішими гарантіями реалізації норм господарського процесуального права є встановлені ним санкції. Незважаючи на їх важливе теоретичне і практичне значення, у науці господарського процесу вони майже не досліджувалися. Цим пояснюється й неоднозначне визначення поняття санкції. Розуміння санкції лише як заходу державного примусу звужує її зміст до заходу відповідальності, що є одним із видів санкції. Окрім власне господарських процесуальних охоронних заходів норми господарського процесуального права підкріплені заходами відповідальності іншої галузевої належності: кримінальної, адміністративної, цивільної, дисциплінарної.

References

1. Beljanevich, V.E. (2009). *Gospodars'kij procesual'nij kodeks Ukraini*. Kiiv: Vidavnicтво «Justinian», 608.
2. Bichkova, S.S. (2011). *Civil'nij procesual'nij pravovij status osib, jaki berut' uchast' u spravakh pozovnogo provadzhenija: monografija*. Kiiv: Atika.
3. Birjukov, I.A., Zaika, JU.O., Gopanchuk, V.S. (2008). *Civil'ne pravo Ukraini. Zagal'na chastina*. Kiiv: KNT, 268.
4. *Gospodars'kij procesual'nij kodeks Ukraini 1991* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>> (2014, listopad, 06).
5. Gurvich, M.A. (1065). *Grazhdanskie processual'nye pravootnoshenija i processual'nye dejstvija*. Moskva, 73.
6. Kel'man, M.S., Murashin, O.G. (2002). *Zagal'na teorija prava (z skhemami, krosvordami, testami)*. Kiiv: Kondor, 124.
7. *Kodeks Ukraini pro administrativni pravoporushennja 1984* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>> (2014, gruden', 01).
8. *Konstitucija Ukraini 1996* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (2014, gruden', 01).
9. *Kriminal'nij kodeks Ukraini 2001* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> (2014, gruden', 01).
10. Kuznecov, O.Ju. (2007). *Pravosub'ektnost' perevodchika v grazhdanskom sudoproizvodstve i porjadok ee priobretenija*. Moskva: *Sovremennoe pravo*, 10, 40-50.
11. Lisenkov, S.L. (2006). *Zagal'na teorija derzhavi i prava*. Kiiv: Juriskonsult'.
12. Olijnik, A.Ju., Gusarev, S.D., Sljusarenko, O.L. (1998). *Zagal'na teorija derzhavi i prava (termini, viznachennja, elementi zmistu)*. Kiiv: NAVSU.
13. Perekrestnaja, O. (2012). *Zakhodi zapobigannja zlovzhivannju procesual'nimi pravami v gospodars'komu sudochinstvi*. *Juridichna Ukraina*, 2, 93-96.
14. Pogrebnoj, I.M. (2003). *Teorija prava*. Khar'kov: Osnova.
15. Skakun, O.F. (2008). *Teorija derzhavi i prava*. Kharkiv: Konsum.
16. Volinka, K.G. (2003). *Teorija derzhavi i prava*. Kiiv: MAUP, 183.
17. Zajceva, O.B. (2008). *Trudovaja pravosub'ektnost' kak juridicheskaja kategorija i ee znachenie v pravovom regulirovanii trudovykh otnoshenij: avtoref. dis. na soisk. uchen. step. d-ra jurid. nauk: special'nost' 12.00.05 «Trudovoe pravo; pravo social'nogo obespechenija»*. Moskva: Mosk. gos. jurid. Akad.
18. *Zakon pro sudoustrij i status suddiv 2010* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>> (2014, gruden', 01).
19. *Zakon pro vikonavche provadzhenija 1999* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/606-14>> (2014, gruden', 01).
20. *Zakon pro vnesennja zmin do dejakikh zakonodavchikh aktiv Ukraini shchodo dosudovogo vreguljuvannja sporiv 2005* (Verkhovna Rada Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2705-15>> (2014, gruden', 01).
21. *Informacijnij list Vishchogo gospodars'kogo sudu Ukraini pro dejaki pitannja zastosuvannja norm Gospodars'kogo procesual'nogo kodeksu Ukraini, porusheni u dopovidnikh zapiskakh pro robotu gospodars'kikh sudiv u pershomu pivrichchi 2008 roku 2009* (Vishchij gospodars'kij sud Ukraini). *Oficijnij sajt Verkhovnoi Radi Ukraini*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_163600-09> (2014, gruden', 01).

¹ Пerekrestная, О. Там само.